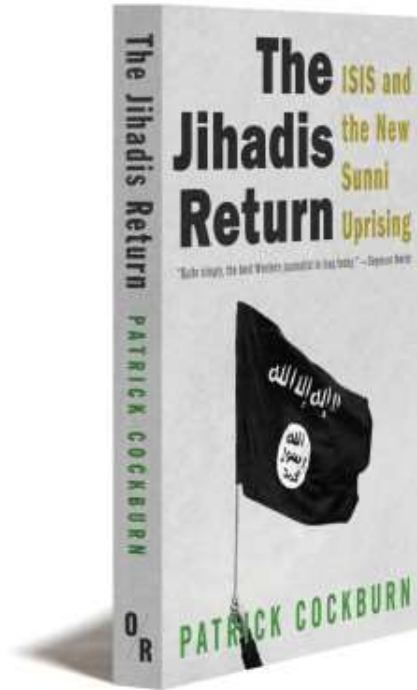

Patrick Cockburn

Hur Isis blev den ångvält det är idag

Följande artikel är ett utdrag från *The Jihadis Return: Isis and the New Sunni Uprising* (OR Books) av Patrick Cockburn, Mellanösternkorrespondent för *The Independent*. I boken analyseras en av de värsta utrikespolitiska katastroferna för Väst och de nya jihadisternas framväxt kartläggs. Här följer en översättning av det avslutande kapitlet, "Shock and War".

Under andra halvåret 2013 började jag skriva om det sätt jihadisterna höll på att ta över det väpnade motståndet i Syrien; samtidigt ökade tecknen på att Isis, f d al-Qaida i Irak, snabbt växte i styrka. Den tidning jag arbetar för, *The Independent*, bad mig att utse "årets personlighet" i Mellanöstern och då valde jag Abu Bakr al-Baghdadi, den skugglika figuren som blivit ledare för Isis 2010.

Några dagar senare, den 3 januari 2014, gick Isis in i Fallujah och regeringsstyrkorna visade sig oförmögna att återerövra staden. Detta var kanske inte så alarmerande som det kunde förefalla, eftersom Iraks premiärminister i ett försök att få shiamuslimerna att rösta på honom som "Herr Säkerhet" i parlamentsvalet den 30 april tryckte på det dödliga hot som utgjordes av den sunni-muslimska kontrarevolutionen i Anbar och få dem att glömma regeringens korruption och bristen på offentlig service. Jag tänkte att misslyckandet att återta Fallujah var ett schackdrag i samband med valet och att motattacken skulle komma när detta var överståndet.

Men då fick jag av välinformerade irakier veta att misslyckandet med att återta Fallujah och krossa Isis i Anbar och på andra håll i norra Irak inte berodde på att man inte försökt. Fem av de 15 divisionerna i Iraks armé hade satts in i Anbarprovinsen och drabbats av svåra förluster i form av dödade och deserteringar. Soldater hade skickats till fronten med bara fyra magasin med ammunition för sina AK-47; de fick gå hungriga på grund av att deras officerare förskingrat de pengar som skulle gå till mat; det oljerika Irak led brist på bränsle för arméfordonen; en del bataljoner var bara en fjärdedel av vad de var tänkta att vara. "Armén har lidit ett mycket svårt nederlag i Anbar", sade en f d irakisk minister till mig någon gång i april.

Trots alla varningsord kom det som en chock för mig när Mosul föll bara någon månad senare, den 10 juni, i det närmaste utan strid. Alla de nedsättande historier jag fått höra om att Iraks armé bara ägnade sig åt ekonomiska utsvävningar, där befälhavarna köpt sig till sina utnämningar och gjorde sig rika på mutor och förskingring visade sig vara sanna. De vanliga soldaterna kanske hade flytt i Mosul, fast inte lika fort som sina generaler, som dök upp civilklädda i Erbil, den kurdiska huvud-

staden. Under det år som gått hade det blivit uppenbart, att Isis styrdes av en kylig mix av ideologisk fanatism och militär effektivitet. Dess kampanj för att inta norra och västra Irak var ett specialistjobb, där man inriktat sig på lättrövrade mål och undvek väl försvarade ställningar, eller, som Isis själva uttryckte saken, ”att glida som en orm mellan klipporna”.

Det var uppenbart att regeringarna i Väst fullständigt inte begripit situationen i Irak och Syrien. I två år hade irakiska politiker varnat alla som ville höra på för att om inbördeskriget i Syrien fortsatte skulle det bräckliga *status quo* i Irak hotas. När Mosul föll skyllde alla på Maliki, som förvisso har en del att svara för, men den verkliga orsaken till debaclet i Irak var kriget på andra sidan gränsen. Sunnimuslimernas uppror i Syrien hade lett till en liknande explosion i Irak. Maliki hade behandlat de sunnimuslimska provinserna som erövrade territorium, men sunniterna i Irak skulle inte ha rest sig igen utan sina syriska trosbröder som föredöme och uppmuntran. Isis framväxt, som berodde på dess förmåga att agera som stormtrupper åt en allmän sunnitisk revolt, kan ändå fortfarande gå att stoppa. Men den offensiv som organisationen ledde på sommaren 2014 har sannolikt för gott gjort slut på den shia-dominerade stat som uppstod efter USA:s invasion 2003.

Mosuls fall var bara den senaste i en rad obehagliga och oväntade händelser i Mellanöstern, som skulle ta omvärlden på sängen. Regionen har alltid varit riskabel terräng för utländska interventioner, men mycket av Västs oförmåga att avläsa läget i Mellanöstern är ganska nytillkommet och självförvållat. USA:s svar på attackerna den 11 september 2001 siktade in sig på fel mål, när Afghanistan och Irak utpekades som de fientliga regeringar som skulle störtas. Samtidigt struntade man mestadels i och gav fritt spelrum åt de båda länder, Saudiarabien och Pakistan, som varit mest engagerade i att stödja al-Qaida och befrämja den ideologi som låg bakom attackerna.

Båda hade traditionellt varit USA:s allierade och förblev så, trots 11 september. Saudiarabiens sponsrande av jihadisterna i Syrien och på andra håll må nu avta av oro för att kungariket självt ska drabbas. Pakistans premiärminister Nawaz Sharif må framhålla att han gör sitt bästa för att rensa bort de extremistiska inslagen i landets säkerhetstjänster. Men om inte USA och dess allierade i Väst inser att dessa båda stater är avgörande för att underblåsa islamistisk extremism kommer få verkliga framsteg att ske i kampen för att isolera jihadisterna.

Men inte bara regeringar har fått saker om bakfoten. Det gjorde också de reformvänner och revolutionärer, som såg upproren under ”Arabvåren” 2011 som dödsstöten för de gamla auktoritära regimerna runt om i regionen. För ett kort ögonblick tycktes religiös fanatism och diktaturer vackla; arabvärlden tycktes stå i dörren till en skön ny framtid, fri från religiöst hat, där politiska motståndare löste sina meningsmotsättningar genom demokratiska val. Tre år senare, då demokrati-rörelserna över hela regionen fått retirera inför en framgångsrik kontrarevolution och ökat religiöst våld, verkar denna entusiasm ha varit naiv. Det är värt att analysera hur ett progressivt, revolutionärt alternativ till polisstater och jihadistiska rörelser har kunnat misslyckas i sådan omfattning.

De revolutioner och folkliga resningar som ägde rum 2011 var lika äkta som något under historiens lopp, men det sätt de uppfattades på, framför allt i Väst, var ofta snedvridet.

Det oväntade ligger i den revolutionära förändringens natur: jag har alltid ansett att om jag kan urskilja en revolution på väg så kan chefen för säkerhetspolisen Mukhabarat också göra det. Han kommer att göra allt som står i hans makt för att förhindra den. Verkliga revolutioner inträffar på grund av ett oförutsägbart och överraskande sammanflöde av folk och händelser med olika målsättningar mot en gemensam fiende, som Hosni Mubarak och Bashar al-Assad. De politiska, samhälls- och ekonomiska rötterna bakom resningarna 2011 är ytterst komplexa. Att detta inte då stod klart för alla beror delvis på att utländska kommentatorer överdrev den nya informationsteknologins roll.

Deltagare i proteströrelserna, som i varje fall var skickliga på propaganda, såg fördelen med att framställa upproren som icke hotfulla ”sammetsrevolutioner”, där engelsktalande, välutbildade bloggare och twittrare gick i spetsen. Syftet var att till allmänheten i Väst förmedla uppfattningen att de nya revolutionärerna på ett betryggande sätt liknade dem själva och att vad som pågick i

Mellanöstern 2011 liknade de antikommunistiska och pro-västliga resningarna i Östeuropa efter 1989.

Oppositionens krav tycktes bara handla om personlig frihet: sociala och ekonomiska skillnader sågs sällan som något viktigt, inte ens när det var drivkraften bakom raseriet mot status quo. Åren före upproret i Syrien hade centrala Damaskus intagits av flärdfulla butiker och tjugiga restauranger, samtidigt som syrierna drabbades av löner som stod stilla medan priserna ökade. Bönder hade blivit ruinerade av fyra års torka och tvingats flytta in till kåkstäder i utkanterna av de stora städerna. FN rapporterade att mellan två och tre miljoner syrier levde i ”yttersta fattigdom”. Småföretag gick under på grund av billig import från Turkiet och Kina. Liberaliseringen av ekonomin, hyllad i utländska huvudstäder, ledde till en snabb koncentration av rikedomar i händerna på ett fåtal med de rätta politiska kontakterna. Till och med medlemmar av Mukhabarat, säkerhetspolisen, fick försöka klara sig på 120 pund i månaden.

I en rapport från *International Crisis Group* framhölls, att den härskande klassen i Syrien ”ärvt sin makt i stället för att behöva kämpa för den ... och att den härmade livsstilen hos städernas överklass”. Samma gällde de närmast kungliga familjer och deras medarbetare, som agerade på liknande sätt i Egypten, Libyen och Irak. Nöjda med det skydd deras polisstat gav var de okunniga om de umbäranden befolkningen i övrigt fick utstå, framför allt den undersysselsatta, överutbildade och talrika ungdomen, av vilka få kände det som att de hade några möjligheter att förbättra sin tillvaro.

En enkelspårig villfarelse om att de flesta problemen skulle försvinna så snart de gamla polisstaterna ersatts med demokratier kännetecknade de nya reforminriktade regeringarna i Mellanöstern, oavsett om det handlade om Irak 2005 eller Libyen 2011. Oppositionella grupper, som var förföljda på hemmaplan eller levde i exil under knappa omständigheter, kände sig lugnade av ett sådant synsätt och inte minst var det lätt att sälja till utländska sponsorer. Den stora avigsidan var emellertid att Saddam, Assad och Gaddafi utmålats som djävulen själv till den grad att det blev omöjligt att få till stånd något som på minsta vis liknade en kompromiss eller en fredlig övergång från den gamla till en ny regim.

I Irak 2003 avskedades tidigare medlemmar av Baathpartiet, vilket ledde till att en stor del av befolkningen hamnade i fattigdom och där enda alternativet var att börja strida. Oppositionen i Syrien vägrade delta i fredssamtalen i Genève 2014 om Assad tilläts spela någon roll där, trots att de delar av Syrien som han kontrollerar bebos av huvuddelen av befolkningen. Denna utestängningspolitik var delvis ett sätt att garantera jobb åt grabbarna inom oppositionen. Men den fördjupade religiösa, etniska och stammässiga motsättningar och utgjorde ingredienser för inbördeskrig.

Med vilket klister har man tänkt sig hålla samman dessa nya post-revolutionära stater? Nationalism är inte något som ses med särskilt blida ögon i Väst, där den betraktas som en förklädnad för rasism eller militarism, något som inte är på modet i globaliseringens och de humanitära interventionernas tidevarv. Men interventionerna i Irak 2003 och Libyen 2011 visade sig ha stora likheter med imperialismens agerande på 1800-talet. Det förekom absurda resonemang om ”nationsbyggande”, som utländska makter skulle stå för eller medverka till – utländska makter som helt klart hade en egen agenda precis som Storbritannien haft när Lloyd George dirigerade uppstyckningen av det Ottomanska riket. En drivkraft för de arabledare, som tog makten i slutet av 1960-talet var att de skulle upprätta starka stater som, äntligen, skulle kunna förverkliga nationellt oberoende.

Detta misslyckades inte fullständigt: Gaddafi spelade en avgörande roll när oljepriset steg 1973 och Hafez al-Assad, Bashars far, som tagit makten i Syrien två år tidigare skapade en stat kapabel att hävda sig i en utdragen strid med Israel om vem som skulle dra i trådarna i Libanon. Motståndarna till dessa regimer ansåg nationalismen kort och gott vara en propagandamanöver från dessa hänsynslösa diktaturer i syfte att motivera deras grepp om makten. Men utan nationalism – även där nationens enhet är något av en historisk fiktion – saknar stater en ideologi, som gör det möjligt för dem att tävla med religiösa eller etniska grupper.

Det är enkelt att kritisera rebeller och reformsinnade i arabvärlden för att ha misslyckats med att lösa de problem de stod inför när de störtade den rådande ordningen. Deras agerande framstår som förvirrat och ineffektivt jämfört med den kubanska revolutionen eller befrielsekampen i Vietnam. Men den politiska terräng de fått operera i de senaste 20 åren har sannerligen inte varit lätt att hantera. Upplösningen av Sovjetunionen 1991 innebar att godkännande och tolerans av USA, och nu enbart USA, blev avgörande för varje lyckosamt maktövertagande. Nasser lyckades vända sig till Moskva för att hävda Egyptens oberoende under Suezkrisen 1956, men efter Sovjetunionens kollaps har små stater inte längre kunnat hitta något eget utrymme mellan Moskva och Washington.

1990 sade Saddam Hussein att en av orsakerna till att han invaderat Kuwait när han gjorde det var att i framtiden skulle ett sådant vågstycke inte längre vara möjligt, eftersom Irak skulle stå inför ett USA utan motvikt. Nu gick det visserligen helt på tok med hans diplomatiska spekulationer, men annars var hans förutsägelse realistisk, åtminstone fram tills USA:s militära makt börjat dala sedan Washington misslyckats med att uppnå sina mål i Afghanistan och Irak.

I Irak och Syrien kan det nu vara för sent att återskapa verkligt enade stater. Irak håller på att brytas sönder. Efter att ha intagit oljestaden Kirkuk i norr, som de länge talat om som sin huvudstad, kommer kurderna aldrig att överge den eller andra omtvistade områden de blivit etniskt rensade från. Samtidigt har regeringens makt över sunniarabiska bastioner i norra och centrala Irak avdunstat genom den irakiska arméns sönderfall. Regeringen kan tänkas hålla huvudstaden också i fortsättningen liksom provinser med shiamuslimsk majoritet längre söderut, men man kommer att få stora svårigheter att återställa kontrollen över sunnimuslimska byar och städer runt om i landet.

Dr Safa Rusoul Hussein, biträdande nationell säkerhetsrådgivare i Irak, uppgav för mig att ”när 100 av Isis´ soldater intar ett område gör de vanligen nyrekryteringar, som är fem eller tio gånger större än deras ursprungliga styrka. Dessa är inga frontkämpar och det kan hända att de ansluter sig bara för att skydda sina familjer, men Isis´ styrkor växer snabbt”.

Hjälp utifrån till Iraks regering är oberäknelig. Utländskt ingripande kan komma från såväl Iran som från USA. Som en stat som också har shiamajoritet betyder Irak till och med mer för Teheran än Syrien och Iran har vuxit fram som den mest inflytelserika utländska makten i Bagdad efter invasionen 2003. Irans president Hassan Rouhani har sagt, att Iran kommer att agera för att bekämpa Isis´ ”våld och terrorism”; och under en vecka uppgav ryktesmaskineriet i Bagdad att iranska bataljoner redan befann sig i Irak, även om detta inte bekräftats vid närmare anblick.

För USA:s del utesluter krigströttheten på hemmaplan att marktrupper återvänder, även om man skickat in rådgivare. Inte heller flygattacker är helt enkla och effektiva, eftersom Isis opererar som en gerillaarmé utan öppna rörelser av trupper och utrustning som är lätta att attackera. Isis´ offensiv har lyckats på grund av att den fått förstärkning av f d irakiska arméofficerare, som stridit mot amerikanerna, och av unga män från sunnimuslimska byar och städer runt om i landet. Attacker på sådana styrkor med flyg eller drönare kommer ytterligare att spä på vreden bland sunnimuslimerna, och om soldater från Isis börjar falla offer för USA:s luftangrepp kommer det inte att dröja länge förrän en organisation beryktad för sin hänsynslöshet när den utkräver hämnd kommer att börja skicka ut självmordsbombare för att förstöra amerikanska mål. Under alla omständigheter tycks möjligheterna avlägsna för att USA ska uppnå en framgång militärt. Det är viktigt att erinra sig att USA inte lyckades vinna ett åttaårigt krig ens när man hade flygbaser över hela landet och 150 000 soldater på marken.

Dessutom vill USA knappast framstå som att man vill slå vakt om shiamuslimsk dominans över en minoritet av sunniter, i synnerhet inte när den utövas av en regering i Bagdad som lika sekteristisk, korrupt och ur stånd att fungera som Saddams någonsin var. Våldet från statligt håll må vara mindre omfattande än före 2003, men bara på grund av att staten blivit svagare. Malikiregeringens metoder är lika brutala: irakiska fångelser är fyllda med personer som kommit med falska medgivanden under tortyr eller hot om tortyr. Sunnimuslimska byar i närheten av Falluja vimlar av familjer med söner som dömts till döden. En irakisk intellektuell som hade tänkt öppna ett museum i Abu Ghraib-fängelset för att irakierna aldrig skulle kunna glömma Saddamregimens grymheter upp-

täckte att det inte fanns något utrymme för det, cellerna var fulla av nya intagna. Irak är fortfarande ett ytterst farligt land: ”Jag hade aldrig kunnat tänka mig att tio år efter Saddams fall skulle man fortfarande kunna beställa mord på någon i Bagdad genom att betala 100 dollar”, berättade en man som varit inblandad i det misslyckade museiprojektet för mig.

Samtidigt som Irak faller samman i skilda shia-, sunnimuslimska och kurdiska regioner kommer processen att vara både smärtsam och våldsam. Religiösa konflikter kommer att vara oundvikliga i områden med blandad befolkning, som exempelvis i eller kring Bagdad med sina sju miljoner invånare. Det förefaller osannolikt att det skulle gå att dela upp landet utan omfattande blodspillan och flera miljoner flyktingar. Tänkbart är en irakisk version av de oerhörda våldsamheter som åtföljde delningen av Indien 1947.

Läget i Syrien är lika dystert. Alltför många konflikter och alltför många aktörer för att några fredsvillkor skulle kunna vara godtagbara för samtliga. Syrien jämförs ofta med inbördeskriget i Libanon, som varade mellan 1975 och 1990, med den bekväma slutsatsen att konflikten där var förvisso blodig, men till sist vara alla parter utmattade och lade ned vapnen. Men kriget slutade inte riktigt på det viset: det var Saddam Husseins invasion av Kuwait 1990 och Syriens beslut att ansluta sig till den USA-ledda koalitionen för att kasta ut honom, som fick Washington att tolerera att syrierna utplånade det sista motståndet mot dess välde i Libanon. Det är inte någon särskilt behaglig parallell.

Det råder inget tvivel om att Syriens folk, inne i som utanför landet, är utmattat och demoraliserat av inbördeskriget och skulle vara beredda att göra nästan allt för att få ett slut på det. Men de har inte längre möjlighet att bestämma över sitt eget öde. Saudiarabien och Qatar beväpnar och utbildar en ny ”moderat militär motståndsrörelse”, som är tänkt att slåss mot både Assad och Isis och andra al-Qaida-liknande grupper. Men inget tyder på att den ”moderata” militära motståndsrörelsen har något verkligt innehåll, förutom som strängt kontrollerad tass åt utländska makter.

Bara tiden kommer att utvisa huruvida president Assad är stark nog för att bryta det rådande död-läget i Syrien, även om det verkar osannolikt. Den syriska arméns stridskrafter har hittills bara varit i stånd att agera på ett frontavsnitt i taget, samtidigt som det blivit alltmer uppenbart att al-Qaida-liknande rörelser – framför allt Isis, JAN och Ahrar al-Sham – kan operera fritt över Syriens gränser till Irak och Turkiet. De har ett omfattande bakland att manövrera inom.

Så länge som inbördeskriget fortsätter kommer fanatiska grupper som Isis, med mängder av stridande redo att offra sina liv, att fortsätta att ha övertaget gentemot moderata grupper, som skulle kunna vara mer öppna för förhandlingar. I detta läge minskar betydelsen stadigt av den allmänna opinionen i Syrien. Men, den betyder fortfarande något. En av de få positiva händelserna i Syrien i början av sommaren 2014 var att 1 200 stridande kunde evakueras från Gamla staden i Homs, de fick rätt att ta med sig vapen för eget bruk till rebellockuperat territorium, och detta samtidigt som två regimvänliga shiamuslimska städer, Zahraa och Nubl, som varit belägrade av oppositionen i två år, fick ta emot humanitära konvojer. Dessutom släpptes 70 personer som hållits som gisslan i Aleppo och Latakia. Det kan ses som ett uppmuntrande tecken att olika rebellgrupper var tillräckligt väl sammanhållna för att kunna förhandla fram och förverkliga en uppgörelse, något som tidigare bedömts som omöjligt. Den sortens lokala förhandlingar kan inte sätta stopp för hela konflikten, men de kan rädda några liv under tiden.

Inget av de religiösa partier som tagit makten, vare sig i Irak 2005 eller i Egypten 2012, har förmått konsolidera sin ställning. Rebeller siktar överallt på stöd från utländska fiender till den stat de försöker störta. Oppositionen i Syrien kan bara avspegla politik och motsättningar bland dess sponsorer. Motståndet mot staten fick alltför snabbt en militär prägel för att de oppositionella rörelserna skulle kunna värka fram en erfaren nationell ledning och ett politiskt program. Nationalismens och kommunismens förlorade lockelse, samt behovet av att säga vad USA ville höra, innebar att de blev ett rov för händelserna, i avsaknad av någon som helst icke auktoritär nationalstat i stånd att mäta sig med den religiösa fanatismen hos de sunnimuslimska aktivisterna

inom Isis och liknande rörelser med stöd i oljestaterna i Gulfen. Följderna av detta har nu spridit sig ut över Iraks gräns. Mellanöstern är på väg in i en lång och osäker jäsningsprocess, där kontra-revolution kan visa sig lika svår att konsolidera som revolution.

Översättning: *Björn Erik Rosin*

Lästips

I artikeln ovan talas mycket om Syrien. På svenska har nyligen kommit ut en mycket läsvärd bok, *Syrien brinner*, skriven av den svenska Syrien-experten *Aron Lund*. Alla som vill få fakta om varför och hur det väpnade upproret började och hur det utvecklats under de drygt 3 år som det pågått, rekommenderas att skaffa denna mycket väl skrivna och väldokumenterade bok, som dessutom bara kostar c:a 48 kr.

Av Patrick Cockburn, se även:

[ISIS vs. Shiamiliserna. Irak på randen av ett obarmhärtigt religiöst krig](#)

